

29.4.2020

EOAK/5437/2019

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Kristian Holman

Henkilöntarkastuksen toimittaminen ja hallintokantelun käsittely

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Lounais-Suomen poliisilaitoksen vanhemman konstaapelin A:n menettelyä huumausainevalvontaan liittyvän henkilöntarkastuksen suorittamisessa. Kantelija kertoi A:n katsooneen julkisella paikalla hänen alushousuihinsa. Asia oli käsitelty Lounais-Suomen poliisilaitoksella kantelijan yhteydenoton johdosta hallintokanteluna. Poliisilaitos oli hallintokanteluun antamassaan ratkaisussa katsonut poliisin toimineen tilanteessa täysin laillisesti, eikä tapauksen johdosta ollut tarvetta ryhtyä toimenpiteisiin.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin Poliisihallituksen lausunto. Poliisihallitukselle oli toimitettu poliisilakimiehen antama Lounais-Suomen poliisilaitoksen lausunto sekä poliisilaitoksen täydentävä lausunto. Lausuntojen liitteinä olivat rikoskomisario B:n, rikosylikonstaapeli C:n, ylikonstaapeli D:n sekä vanhempi konstaapeli A:n selvitykset.

3 RATKAISU

3.1 Taustaa

Kantelija oli tehnyt Lounais-Suomen poliisilaitokselle suullisesti tutkintapyynnön koskien A:n menettelyä henkilöntarkastuksen suorittamisessa. Ilmoitustietojen mukaan kantelija kertoi olleensa lähetyvillä. Hänen eteensä oli kaartanut siviilimallinen poliisiauto. Autosta tuli ulos kaksi siviilivaatteisiin pukeutunutta poliisimiestä, jotka esittäytyivät poliiseiksi. Kantelija myös tunnisti heidät poliiseiksi. Toinen heistä oli kysynyt, onko kantelijalla rikosrekisteriä, johon kantelija vastasi, ettei pitäisi olla. Poliisi kertoi, että kantelija haisee kannabikselle ja tarkasti hänen taskunsa. Taskuista ei löytynyt mitään. Poliisimies tarkasti vielä kantelijan alushousut katsomalla niihin valaisimen avulla. Tarkastuksessa ei löydetty marihuanaa. Kantelijan mukaan tarkastuksen suorittanut poliisimies oli nimeltään A. Kantelija piti poliisin toimintaa outona ja halusi kyseenalaistaa poliisin toiminnan laillisuuden.

Asia oli päädytty käsittelemään poliisilaitoksen oikeusyksikössä hallintokanteluna. Lounais-Suomen poliisilaitoksen oikeusyksikkö on ratkaissut hallintokantelun. Ratkaisussaan poliisilaitos on katsonut poliisin toimineen tilanteessa täysin laillisesti, eikä tapauksen johdosta ollut tarvetta ryhtyä muihin toimenpiteisiin.

Poliisilaitos oli hallintokantelun selvittämisen yhteydessä hankkinut vanhempi konstaapeli A:n selvityksen. A toteaa selvityksessään, että ”[nimi poistettu] on kerrottu mahdollisuudesta saada jäljennös henkilöntarkastuspöytäkirjasta. Ilmeisesti hän ei ole sitä halunnut, jolloin olen unohtanut kirjata asiasta myöhemmin rikosilmoituksen, jos sellaista ei patjalta löydy”.

Lounais-Suomen poliisilaitoksen oikeusyksikkö oli ratkaissut hallintokantelun. Ratkaisussaan poliisilaitos katsoi poliisin toimineen tilanteessa täysin laillisesti, eikä tapauksen johdosta ole tarvetta ryhtyä muihin toimenpiteisiin.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan poliisilaitokselta hankitun asiakirjaselvityksen perusteella vaikutti siltä, ettei tapahtumista ollut laadittu lainkaan henkilöntarkastuspöytäkirjaa eikä rikosilmoitusta.

Pyysin asiassa lausunnon Poliisihallitukselta. Selvityksessä ja lausunnossa pyydettiin ottamaan kantaa henkilöntarkastusta koskevan toimenpiteen ja sen perusteiden kirjaamisvelvollisuuteen sekä siihen, olisiko tämä seikka tullut huomioida hallintokanteluasiata käsitellessä.

Pyysin lisäksi Poliisihallitusta ottamaan kantaa, olisiko henkilöön kohdistunutta etsintää tässä tapauksessa tullut pitää siten perusteellisena, että se olisi tullut toimittaa sitä varten varatussa erillisessä tilassa pakkokeinolain 8 luvun 33 §:n 2 momentissa edellytetyin tavoin.

3.2 Selvitysten sisältöä

3.2.1 Rikosepäily ja henkilöntarkastus

Lounais-Suomen poliisilaitos toteaa lausunnossaan, että poliisin suorittaessa pakkokeinolain mukaisia toimenpiteitä niistä tulee laatia pöytäkirja. Laitoksen mukaan asiaa on korostettu eri koulutuksissa eikä siitä ole epäselvyyttä. Lounais-Suomen poliisilaitos toteaa täydentävässä lausunnossaan, että kuten aikaisemmissa lausunnoissa on todettu, asiassa on jäänyt kirjaukset tekemättä ja tältä osin asiassa on tapahtunut virhe. Lausunnon mukaan asiassa ei ole tehty henkilötarkastuspöytäkirjaa eikä rikosilmoitusta. Lausunnossa todetaan, että kun huumerikostorjuntaa tehdään päätyönä, ilmoituksia tulee kirjattavaksi useita vuoron aikana, ja tämä mahdollistaa inhimillisten virheiden mahdollisuuden.

Rikoskomisario B:n selvityksen mukaan kenttävalvontaryhmä tekee päätyönään huumevalvontaa, johon olennaisena osana kuuluu henkilöntarkastusten tekeminen. Tarkastukset perustuvat aina epäilyyn huumausaineen käyttörikoksesta tai huumausainerikoksesta. Selvityksen mukaan partio tekee havainnon (yleensä näkö- tai hajuhavainnon), jonka perusteella epäily syntyy. B toteaa, että asiasta kirjataan rikosilmoitus usein vasta jälkikäteen, koska tilanteet tulevat eteen partioinnin yhteydessä. Lupa henkilöntarkastukseen pyydetään yleisjohtajalle soittamalla, ellei asia ole jostakin syystä kiireellinen. Henkilöntarkastuksesta kirjataan aina myös pakkokeinopöytäkirja. Näin tehdään riippumatta siitä, mikä tarkastuksen tulos on ollut. B:n mukaan tässä tapauksessa kirjaaminen on jostakin syystä ilmeisesti unohtunut, kuten A selvityksessään on kertonut.

Vanhempi konstaapeli A toteaa selvityksessään, että hän on ollut työvuorolistojensa mukaisesti suorittamassa huumausainevalvontaa. Kun kantelijan kantelussa tarkoittamasta päivästä on kulunut yli vuosi, A toteaa, ettei hän muista, keitä hänen partioonsa on silloin kuulunut eikä hän pysty asiaa myöskään selvittämään. A toteaa, että kyseinen kantelijan kuvaama tapahtuma on saattanut tapahtua, mutta hän ei muista tapahtuman tarkkoja yksityiskohtia. A toteaa, että jos paikalla on haissut kannabis, tai kantelija on haissut kannabikselle, he ovat epäilleet kantelijaa huumausaineen käyttörikoksesta ja sen perusteella suorittaneet hänelle henkilöntarkastuksen. A:n mukaan kantelijalle on kerrottu mahdollisuudesta saada jäljennös henkilöntarkastuspöytäkirjasta, mutta ilmeisesti hän ei ole sitä halunnut, jolloin A on unohtanut kirjata asiasta myöhemmin rikosilmoituksen, jos sellaista ei patjalta löydy. A:n mukaan hän ottaa aina paikalla

tarvittavat muistiinpanot ylös vihkoonsa, mutta koska aikaa on kulunut näinkin paljon, hänellä ei ole niitä valitettavasti enää tallessa.

Ylikonstaapeli C toteaa 24.12.2019 annetussa selvityksessään, että huumausainerikollisuus on pitkälti piilorikollisuutta ja se tulee poliisin tietoon useimmiten vain ammattitaitoisen valvontatyön kautta. Hän toteaa, että poliisin epäillessä henkilöä huumausaineisiin liittyvästä rikoksesta, ensimmäisenä hänelle tehdään poliisilain 12 §:n mukainen turvallisuustarkastus. C:n mukaan joissain tapauksissa henkilöön kohdistuu ainoastaan turvallisuustarkastus, kun asiaa esiselvitellessä epäily rikoksesta katoaa. C toteaa, että mikäli epäily turvallisuustarkastuksen jälkeen edelleen on olemassa, tehdään henkilölle pakkokeinolain mukainen henkilöntarkastus, useimmiten huumausaineen käyttörikoksen tai huumausainerikoksen perusteella. Selvityksen mukaan päätöksen henkilöntarkastuksesta tekee päällystään kuuluva virkamies tai tietyissä tapauksissa rikosta tutkiva poliisimies. C toteaa, että kun rikosepäilyn seurauksena tehdään henkilöntarkastus, asiasta tehdään rikosilmoitus pakkokeinopöytäkirjoineen. Kun huumerikostorjuntaa tehdään päätyönä, ilmoituksia tulee kirjattavaksi useita työvuoron aikana. C:n mukaan A on erittäin ammattitaitoinen ja tunnollinen työntekijä ja hän toteaa selvityksessä uskovansa ilmoituksen kirjaamatta jäämisen johtuvan inhimillisestä unohduksesta. C:n mukaan perusteet virka-tehtävälle ja syytä epäillä kynnyksellä huumausaineen käyttörikoksesta epäilylle ovat varmasti olleet, kuten A on selvityksessään kertonut.

Poliisihallituksen näkemyksen mukaan poliisin on kirjattava rikosilmoitus aina silloin, kun asiassa käytetään pakkokeinolain mukaista rikoksesta epäiltyyn kohdistuvaa pakkokeinoa, sillä rikosilmoituksen kirjaamisessa ”rikoksesta epäilty” -arvioinnin kynnyksellä on aiemman laillisuusvalvontakäytännön mukaisesti matalampi. Siten esitutkinnan aloittaminen on myös edellytys sille, että henkilö on rikoksesta epäillyn asemassa pakkokeinolain mukaisessa lainsäädännössä. Poliisihallitus toteaa olevan myöskin selvää, että pakkokeinolain 8 luvun 30 §:ssä säädetystä henkilöntarkastuksesta on aina saman luvun 33 §:n viittaussäännöksestä johdetun velvollisuuden takia laadittava pöytäkirja.

Poliisihallitus toteaa Lounais-Suomen poliisilaitoksen lausunnoissa ja selvityksissä esitetyn tavoitteen, että asiassa on tapahtunut virhe, kun asiassa ei ole laadittu henkilöntarkastuksesta pakkokeinolain 8 luvun 19 §:n mukaista pöytäkirjaa tai esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukaista rikosilmoitusta. Poliisihallitukselle annetun selvityksen perusteella ei ole selvitetävissä, miksi nyt kyseessä olevassa asiassa asianmukaiset kirjaamiset olivat unohtuneet. Poliisihallitus huomioi inhimillisen virheen mahdollisuuden, mutta korostaa sitä, että toimenpiteen asianmukainen kirjaaminen on ehdottoman tärkeää sekä rikoksesta epäillyn, että pakkokeinon käytöstä päättäneen ja sen suorittaneen poliisimiehen oikeusturvan kannalta. Jos asianmukaisia merkintöjä ei ole tehty, toimenpiteen jälkikäteinen arvostelu vaikeutuu ja muodostuu käytännössä mahdottomaksi, kuten nyt tässä asiassa on tapahtunut.

3.2.2 Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamistapa

Lounais-Suomen poliisilaitos toteaa lausunnossaan, että kentällä tapahtuva huumevalvonta tapahtuu pääsääntöisesti partion tekeminen havaintojen perusteella. Tilanteet syntyvät varsin nopeasti ja edellyttää partiolta nopeaa toimintaa kuten rikoskomisario B on omassa vastineessaan kertonut. Lausunnon mukaan useasti käytetyt huumausaineet ovat piilotettuina alusvaatteisiin, mikä nyt kyseisessä tapauksessa on johtanut alusvaatteiden tarkasteluun. Lausunnossa todetaan, että tilanteessa poliisin tulee huomioida vähimmän haitan periaate, ja mikäli henkilön tarkastus suoritetaan erillisessä tilassa, tämä tarkoittaa käytännössä kuljettamista poliisi-asemalle, jossa tarkastus voidaan suorittaa. Lausunnon mukaan tarkastuksen tekijät joutuvat siten

asiassa aina punnitsemaan sitä, mikä on asiassa tarkoituksenmukaisinta ja vähemmän haitan periaatteen mukaista.

Lounais-Suomen poliisilaitoksen täydentävässä lausunnossa viitataan ylikonstaapeli D:n selvitykseen ja todetaan, että yleensä henkilötarkastus tehdään tapahtumapaikalla erityistä häveliäisyyttä noudattaen, huomaamattomasti ja hienotunteisesti. Lausunnon mukaan kyseessä oleva henkilötarkastus on tapahtunut tammikuussa klo 20.30 ja kyseisenä ajankohtana on ollut pimeää. Lausunnon mukaan tarkastuksen suorittaja on katsonut, että tarkastus on mahdollinen paikan päällä ja vähemmän haitan periaatteen mukainen. Lausunnossa viitataan A:n toteamaan siitä, että edellytyksinä on rauhallinen paikka eikä muita ihmisiä. Lausunnon mukaan kantelijan tunne siitä, että hän ei ole pitänyt tarkastuspaikkaa soveliaana on ollut hyvin subjektiivinen ja siten todellinen henkilölle itselleen. Lausunnon mukaan sama asia voidaan kokea hyvin eri tavalla tarkastuksen suorittajan näkökulmasta. Lausunnon mukaan kantelija ei ole voinut välttää tarkastukseen joutumista ja perusteet konkreettisesta rikosepäilystä ovat olleet riittävät tarkastuksen suorittamiseksi. Lausunnossa viitataan hallituksen esityksessä todettuun siitä, että perusteellinen henkilöön kohdistuva etsintä on toimitettava sitä varten varatussa tilassa ja todetaan, että tilanteessa ei kuitenkaan suoritettu perusteellista henkilöön kohdistuvaa etsintää, vaan kyseessä oli ollut nopea paikalla tapahtunut tarkastaminen. Lausunnon mukaan hallituksen esitöistä ei ole saatavissa sellaista tulkintaa, että nyt suoritetun kaltaista tarkastusta ei voitaisi tehdä paikan päällä. Lausunnossa todetaan, että jokaista kyseisen kaltaista tilannetta on arvioitava yksilöllisesti.

Rikoskomisario B on todennut selvityksessään, että siihen, onko juuri tässä nimenomaisessa tapauksessa henkilöön kohdistunutta etsintää tullut pitää siten perusteellisena, että se olisi tullut toimittaa sitä varten varatussa erillisessä tilassa, on vaikea ulkopuolisena ja asiaa tuntemattomana arvioida.

Ylikonstaapeli D toteaa selvityksessään, että yleensä henkilöntarkastus tehdään tapahtumapaikalla erityistä häveliäisyyttä noudattaen, huomaamattomasti ja hienotunteisesti. D:n mukaan, mikäli henkilöntarkastusta ei paikalla kyetä edellä mainitusti tekemään, kuljetetaan epäilty poliisilaitokselle, missä henkilöntarkastus tehdään. D toteaa selvityksessään, että henkilöntarkastus tehdään tapahtumapaikalla vähemmän haitan periaatteella. Tällöin, mikäli huumausaineen käytörikos on vähäinen, ei epäillyn vapautta tarvitse rajoittaa pidemmäksi aikaa eikä häntä tarvitse kuljettaa pois, ja epäilty on seuraamuksen saatuaan vapaa. D:n mukaan tässä tapauksessa A on arvioinut, että henkilöntarkastus voidaan tehdä tapahtumapaikalla ja se on siinä laajuudessa riittävä, eikä täten D:n mukaan paikan valintaa ole syytä kyseenalaistaa.

Poliisihallitus toteaa, että kun asiassa ei ole asianmukaisesti noudatettu lainmukaisia vaatimuksia rikosilmoituksen kirjaamisesta ja pöytäkirjan laatimisesta, pakkokeinon jälkikäteinen oikeudellinen arviointi laillisuusvalvonnassa on haastavaa. Poliisihallitus toteaa, että koska arviointi pakkokeinon käytön oikeudellisuudesta on tehtävä jälkikäteen objektiivisesti tämän kirjallisen aineiston perusteella ja A ei muista kyseistä tapahtumaa ja pakkokeinon käytön perusteita, voidaan todeta Lounais-Suomen poliisilaitoksen lausunnosta eriyvästi, ettei kyseisen pakkokeinon käytölle välttämättä ole ollut jälkikäteisesti arvioituna aineiston puuttuessa pakkokeinolain mukaisia perusteita.

Poliisihallitus katsoo kuitenkin yleisellä tasolla, että pakkokeinolain mukaisella sääntelyllä on jätetty henkilöntarkastusta koskevan pakkokeinon käytöstä päättävälle poliisille harkintavaltaa yksittäisessä tapauksessa sen suhteen, voiko henkilöntarkastuksen suorittaa esimerkiksi julkisella paikalla. Harkintavaltaa kuitenkin rajoittaa muun lainsäädännön ja harkintaa ohjaavien periaatteiden lisäksi nimenomaisesti pakkokeinolain 8 luvun 33 §:n 2 momentin vaatimus siitä, että

henkilöntarkastuksen ollessa perusteellinen, se on toimitettava sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Laissa tai sitä koskevissa perusteluissa ei mainita suoranaisesti, mitä perusteellisen henkilöntarkastuksen piiriin kuuluu, mutta hallituksen esityksessä todetaan, että kyseinen sääntely tulee ottaa huomioon sellaisen ”riisuttamisen” yhteydessä, kun henkilöntarkastuksessa selvitetään mitä henkilöllä on vaatteiden ja ihon väliin kätkeytynä. Poliisihallituksen näkemyksen mukaan, vaikka sellaista menettelyä, jossa poliisi taskulampun avulla katsoo rikoksesta epäillyn alushousujen sisälle, ei voida sinänsä pitää ”riisuttamisena”, on siinä kyseessä kuitenkin sen tarkastaminen, mitä henkilöllä on vaatteiden ja ihon väliin kätkeytynä. Lisäksi Poliisihallituksen näkemyksen mukaan tällaisen alueen tarkastaminen taskulampulla merkitsee voimakasta puutumista henkilön yksityisyyden suojana turvattuun perus- ja ihmisoikeuteen ja se voi olla julkisella paikalla rikoksesta epäillyn näkökulmasta verrattavissa siihen, että tekijä joutuisi riisumaan vaatteitaan.

Poliisihallituksen näkemyksen mukaan olisi myös perusteltavissa, että tällainen tarkastaminen suoritettaisiin siihen varatussa erillisessä tilassa, esimerkiksi poliisilaitoksella, erityisesti sellaisessa tilanteessa, jossa rikoksesta epäillyn tarkastamisen julkisella paikalla olisi erityisesti hienotunteisuusperiaatteen näkökulma huomioon ottaen muiden ulkopuolisten henkilöiden nähtävissä. Toisaalta poliisilaitoksen katsomin tavoin voidaan tulla siihen johtopäätökseen, että tarkoituksenmukaisin tapa tehdä henkilöntarkastus on ”paikan päällä”, erityisesti jos on varmistettu se, etteivät muut ihmiset näe henkilöntarkastuksen toimenpiteitä. Viimekätinen henkilöntarkastuksen suorittamisen tilaa koskeva päätös on kuitenkin tarkastuksesta päättävän poliisimiehen harkinnassa. Poliisihallitus kuitenkin huomioi, että vähimmän haitan periaatteella tavoitellaan nimenomaan sitä, että rikoksesta epäillyn oikeuksiin ei puututa enempää kuin on välttämätöntä. Täten ti-lanekohtaisessa arvioissa tulee ottaa huomioon se, mikä on toimenpiteen ajallisen tehokkuuden sijasta se tila, jossa henkilöntarkastus suoritetaan rikoksesta epäillyn oikeuksiin vähiten puuttuen.

3.2.3 Hallintokantelun käsittely

Lounais-Suomen poliisilaitos toteaa lausunnossaan, että laitoksen antamassa kanteluratkaisussa asiaa on tarkasteltu lähinnä pakkokeinolain henkilöntarkastuksen näkökulmasta, joka antaa poliisille oikeutuksen suorittaa henkilöntarkastuksia. Ratkaisussa on todettu henkilöntarkastuksen edellytysten täyttyneen. Laitos toteaa lausunnossaan, että se, että poliisin suorittaessa pakkokeinolain mukaisia toimenpiteitä niistä tulee laatia pöytäkirja, olisi tullut vähintäänkin todeta kanteluratkaisussa. Lisäksi perusteluissa todettiin, että poliisin toiminta on ollut poliisilain vähimmän haitan periaatteen mukaista; toimenpiteillä ei ole puututtu kantelijan oikeuksiin enempää eikä hänelle ole aiheutettu suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Kanteluratkaisun perusteluiden mukaan näin ollen poliisi on toiminut tilanteessa täysin laillisesti, eikä tapauksen johdosta ole ollut tarvetta ryhtyä muihin toimenpiteisiin.

Poliisihallitus yhtyy Lounais-Suomen poliisilaitoksen näkemykseen siitä, että tehdyssä kanteluratkaisussa olisi tullut mainita pakkokeinolain mukaisesta poliisin velvollisuudesta laatia pakkokeinoja koskeva pöytäkirja. Poliisihallitus toteaa hallintolaista ja poliisia velvoittavista ohjeista seuraavan lisäksi, että kantelumenettelyssä olisi ensivaiheessa tehdyn oikeudellisen kokonaisarvion jälkeen tullut päätyä siihen, että kantelun tarkoittamassa asiassa olisi tullut laatia rikosepäilyn johdosta myös rikosilmoitus.

Kun kanteluratkaisussa ei oltu todettu lainvastaista menettelyä, kantelumenettelyssä Poliisihallituksen näkemyksen mukaan ei ole voitu myöskään selvittää asiaa siten, miten asiassa lain noudattaminen ja oikeusturvanäkökohdat olisivat edellyttäneet. Näin ollen kantelumenettelyssä ei Poliisihallituksen näkemyksen mukaan ole ryhdytty myöskään sellaisiin toimenpiteisiin, joihin

asian perusteellinen selvittäminen ja lainvastaisen menettelyn huomioiminen olisivat johtaneet. Poliisihallitus huomioi, että asianmukaisten kirjaamisten puuttuminen on täytynyt tulla kantelu-asiaa käsittelevän oikeusyksikön tietoon jo siinä vaiheessa, kun asiaa on selvitetty, sillä myös poliisin menettelyn objektiivinen arviointi olisi jälkikäteisessä laillisuusvalvonnassa edellyttänyt tähän kirjalliseen materiaaliin tutustumista. Poliisihallitus pitää tältä osin arveluttavana, että kanteluratkaisussa on päädytty selvitetyn mukaiseen lopputulokseen siitä huolimatta, että näitä kirjallisia materiaaleja ei ole ollut saatavilla.

3.3 Kannanotto

3.3.1 Rikosepäily ja henkilöntarkastus

Oikeusohjeita

Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus. Jos ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen, ilmoituksen tekijää on tarvittaessa kehoitettava täsmentämään tai täydentämään sitä. Säännöksen 2 momentin mukaan rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty.

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Pakkokeinolain 8 luvun 30 §:n mukaan henkilöön kohdistuva etsintä voi olla: 1) henkilöntarkastus sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa; tai 2) henkilönkatsastus, joka käsittää katsastettavan kehon tarkastamisen, verinäytteen tai muun näytteen ottamisen taikka muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen.

Pakkokeinolain 8 luvun 31 §:n 1 momentin mukaan henkilöntarkastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi saadaan tehdä 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetyin edellytyksin sille, jota on syytä epäillä: 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta; 2) lievistä pahoinpitelystä; 3) näpistyksestä, lievistä kavalluksesta, lievistä luvattomasta käytöstä, lievistä moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta, murtovälineen hallussapidosta, lievistä alkoholirikoksesta; 4) lievistä vahingonteosta; tai 5) lievistä petoksesta. Säännöksen 2 momentin mukaan muu kuin rikoksesta epäilty saadaan tarkastaa vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että tarkastuksessa löytyy 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka.

Pakkokeinolain 8 luvun 33 §:n 1 momentin mukaan henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poliisimies saa kuitenkin ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa etsinnän, jonka tarkoituksena on sellaisen esineen takavarikointi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään, jos etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä tai jos kysymys on 9 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetusta henkilönkatsastuksesta. Muuten etsinnästä on soveltuvin osin voimassa, mitä tämän luvun 6, 13 ja 19 §:ssä säädetään.

Pakkokeinolain 8 luvun 19 §:n 1 momentin mukaan etsinnän toimittajan on ilman aiheetonta viivytystä laadittava kotietsinnästä pöytäkirja, jossa selostetaan etsintämenettely riittävällä tarkkuudella. Pöytäkirjaan on kirjattava tai liitettävä etsintävaltuutetun lausumat tarpeellisessa laajuudessa.

Nyt kyseessä olevassa tapauksessa on kysymys rikoksen selvittämiseksi tehdystä henkilöntarkastuksesta. Kantelijaa on epäilty huumausaineen käyttörikoksesta. A ei sinänsä muista tapahtuman tarkkoja yksityiskohtia. Hän kuitenkin toteaa, että jos paikalla on haissut kannabis, tai kantelija on haissut kannabikselle, he ovat epäilleet kantelijaa huumausaineen käyttörikoksesta ja sen perusteella suorittaneet hänelle henkilöntarkastuksen.

Jälkikäteisessä kirjallisessa kantelututkinnassa on käytännössä mahdotonta arvioida, minkälaisia ja kuinka vahvoja nämä A:n havainnot kantelijasta lopulta ovat olleet. Näin on etenkin, kun niitä ei ole mihinkään kirjattu. Katson joka tapauksessa, ettei ainakaan selvityksen perusteella ole osoitettavissa, että A olisi ylittänyt harkintavaltansa, kun hän katsoi, että oli syytä epäillä kantelijaa huumausaineen käyttörikoksesta ja että henkilöntarkastuksen edellytykset olivat kärsillä. Kantelijakin on kertonut poliisin ilmoittaneen hänen haisseen kannabikselle, eikä hän ole nimenomaisesti kyseenalaistanut häneen kohdistuvan rikosepäilyn perustetta.

Pakkokeinolain mukaan henkilöntarkastuksesta on laadittava pöytäkirja. Tästä säännöstä ei ole poikkeusta. Erityisesti korostan, että tarkastuksen tuloksettomuus ei ole peruste olla laatimatta pöytäkirjaa.

Jos poliisimies kokonaisarvioinnin perusteella katsoo, että jotakin henkilöä on syytä epäillä huumausaineen käyttörikoksesta ja tämän perusteella tekee hänelle henkilöntarkastuksen, on asiasta aina laadittava pöytäkirja ja kirjattava rikosilmoitus. Huumausainevalvontaa liittyvien tarkastusten suuri määrä ei oikeuta poikkeamaan näistä kirjaamisvelvollisuuksista.

Katson vanhempi konstaapeli A:n menetelleen lainvastaisesti jättämällä kirjaamatta kantelijaa koskevan rikosilmoituksen sekä henkilöntarkastuspöytäkirjan.

3.3.2 Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamistapa

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Pakkokeinolain 1 luvun 4 §:n mukaan pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti.

Pakkokeinolain 8 luvun 33 §:n 2 momentin mukaan, jos henkilöön kohdistuva etsintä on perusteellinen, se on toimitettava sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Jos etsinnän toimittaa muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, saapuvilla on mahdollisuuksien mukaan oltava etsinnästä päättäneen virkamiehen nimeämä todistaja. Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativan tutkimuksen saa suorittaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö. Säännöksen 3 momentissa todetaan muun muassa, että henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö. Sama koskee henkilöntarkastusta, jossa tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla.

Kun henkilöön kohdistuvasta etsinnästä ei ole laadittu pöytäkirjaa eikä muuta vastakkaista selvitystä ole, lähdän arvioinnissani siitä kantelijan kertomasta, että poliisi on kantelussa kuvatulla tavalla katsonut taskulampun avulla kantelijan alushousujen sisälle.

Asiassa on arvioitava etsinnän toimittamisen tapaa ja erityisesti sitä, onko kantelijaan kohdistunut etsintä ollut sillä tavoin ”perusteellinen”, että se olisi tullut pakkokeinolain 33 §:n 2 momentin nojalla toimittaa sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Jos menettely katsotaan puheena olevan lainkohdan tarkoittamalla tavalla perusteelliseksi, ei poliisimiehellä ole harkintavaltaa henkilöntarkastuksen toimittamispaikan osalta. Tällöin tarkastus on toimitettava sitä varten varatussa erillisessä tilassa.

Pakkokeinolakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp.) ei ole lähemmin kuvattu sitä, milloin henkilöön kohdistuva etsintä on ”perusteellinen”. Hallituksen esityksessä (s. 310) on todettu, että ”henkilöntarkastusta olisi myös henkilön riisuttaminen sen selvittämiseksi, mitä hänellä on vaatteiden ja ihon väliin kätkeytynä”. Tällaista riisuttamista toimitettaessa on kiinnitettävä huomiota 32 §:n 2 momenttiin (hyväksytyssä laissa 33 §), jonka mukaan perusteellinen henkilöön kohdistuva etsintä on toimitettava sitä varten varatussa tilassa, jossa esimerkiksi ei ole ulkopuolisia henkilöitä paikalla”. Tämän perusteella ainakin riisuttamisella tapahtuvaa henkilöntarkastusta on pidettävä laissa tarkoitettulla tavalla perusteellisena.

Onko etsinnän toimittaminen katsomalla taskulampulla alushousujen sisään rinnastettavissa riisuttamiseen? Käsitykseni mukaan kysymys on intymiteettisuojan loukkauksen asteen arvioinnista.

Totean, että menettelyssä on joka tapauksessa kysymys edellä mainitusti sen selvittämisestä, ”mitä henkilöllä on vaatteiden ja ihon väliin kätkeytynä”. Totean myös, että pakkokeinolain 8 luvun 33 §:n 3 momentin mukaan henkilöntarkastusta, jossa tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla, ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö. Käsitykseni mukaan nyt puheena olevassa etsinnässä intymiteettisuojan loukkauksen aste ja tapa on sellainen, että etsinnässä olisi noudatettava mainitun lainkohdan mukaista sukupuolisääntöä (kuten tässä tapauksessa oli tapahtunut).

Totean edelleen, että intiimialueen tarkastaminen taskulampulla merkitsee voimakasta puuttumista henkilön perusoikeutena suojattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityiselämän suojaan. Tällainen etsintä voi olla julkisella paikalla tehtynä rikoksesta epäillyn näkökulmasta verrattavissa siihen, että tekijä joutuisi riisumaan vaatteitaan tai muulla tavoin paljastamaan itseään. Se voidaan hyvin perustein kokea myös nöyryyttävänä. Toisaalta tällaisessa etsinnässä sivulliset eivät näe sen kohteena olevan henkilön intiimialueita, joten tässä suhteessa toimenpidettä voidaan pitää riisuttamiseen verrattuna vähemmän yksityisyyden suojaan puuttuvana.

Edellä esitetyn perusteella taskulampun avulla tapahtuva henkilön alushousujen sisälle katsominen on oikeudelliselta luonteeltaan ainakin lähellä riisuttamista eli sellaista pakkokeinolain tarkoittamalla tavalla perusteellista henkilöön kohdistuvaa etsintää, joka on toimitettava sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Tapauksesta ja olosuhteista riippuen toimenpidettä on kuitenkin mahdollista pitää jossain määrin suppeampana ja ruumiilliseen koskemattomuuteen ja intymiteettisuojaan vähemmän puuttuvana.

Mielestäni tässä tapauksessa sanotunlainen etsintä olisi ollut perustellumpaa toimittaa sitä varten varatussa erillisessä tilassa tai vähintäänkin sellaisessa paikassa, jossa henkilön yksityisyys

olisi saatu varmemmin turvattua. Nähdäkseni julkinen paikka ei ole soveltuva tällaisen toimenpiteen suorittamiselle. Selvää niin ikään on, että kaikessa pakkokeinojen käytössä on keskeistä toimia hienotunteisesti ja välttää aiheettoman huomion herättämistä.

3.3.3 Hallintokantelun käsittely

Oikeusohjeita

Hallintolain 2 luvun 6 §:n mukaan viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

Hallintolain 8 a luvun 53 b §:n 2 momentin mukaan hallintokantelua käsiteltäessä on noudatettava hyvän hallinnon perusteita ja turvattava niiden henkilöiden oikeudet, joita asia välittömästi koskee.

Arviointi

Lounais-Suomen poliisilaitos on ratkaissut kantelun, jossa oli arvosteltu vanhempi konstaapeli A:n menettelyä henkilötarkastuksessa. Poliisilaitos arvioi kanteluun antamassaan ratkaisussa A:n menettelyä henkilötarkastuksen perusteita koskevan säännöksen perusteella. Ratkaisun mukaan A on toiminut tilanteessa täysin laillisesti, eikä tapauksen johdosta ole ollut tarvetta ryhtyä muihin toimenpiteisiin. Poliisilaitos ei ollut selvittänyt tai ainakaan ottanut mitään kantaa, oliko kantelijaan kohdistunutta rikosepäilyä ja siihen liittyntä pakkokeinoa kirjattu esitutkinta- ja pakkokeinolakien edellyttämin tavoin.

Poliisihallitus on lausunnossaan todennut, että asianmukaisten kirjaamisten puuttuminen on täytynyt tulla kanteluasiaa käsittelevän oikeusyksikön tietoon jo siinä vaiheessa, kun asiaa on selvitetty, sillä poliisin menettelyn objektiivinen arviointi olisi jälkikäteisessä laillisuus-valvonnassa edellyttänyt tähän kirjalliseen materiaaliin tutustumista. Poliisihallitus on pitänyt tältä osin arveluttavana, että kanteluratkaisussa on päädytty selvitetyn mukaiseen lopputulokseen siitä huolimatta, että näitä kirjallisia materiaaleja ei ole ollut saatavilla. Todettakoon, että A oli omassa oikeusyksikölle antamassaan selvityksessään todennut, että kantelijalle oli kerrottu mahdollisuudesta saada jäljennös henkilöntarkastuspöytäkirjasta, mutta ilmeisesti hän ei ole sitä halunnut, jolloin A on unohtanut kirjata asiasta myöhemmin rikosilmoituksen, jos sellaista ei patjalta (poliisiasian tietojärjestelmä) löydy.

Olen samaa mieltä Poliisihallituksen lausunnossaan esittämän kanssa. Näkemykseni mukaan asiassa on tältä osin kysymys siitä, täyttikö hallintokanteluasian käsittely poliisilaitoksen oikeusyksikössä hallintolain vaatimukset hyvän hallinnon perusteista ja oikeusturvasta.

Hallintolain hallintokanteluiden käsittelysäännöksiä koskevassa hallituksen esityksessä on todettu, että vaatimus kantelun välittömänä kohteena olevien henkilöiden oikeuksien turvaamisesta edellyttäisi, että hallintokantelun käsittelyyn ja ratkaisemiseen osallistuvat virkamiehet huolehtivat ratkaisun perusteeksi tarvittavien oikeudellisten ja tosiseikkojen riittävästä selvittämisestä (HE 50/2013/ vp, s. 26).

Kun poliisilaitos ei ollut selvittänyt asiaa asianmukaisesti kantelun kohteena olevan toimenpiteen kirjaamisten osalta, sillä ei tämän laiminlyönnin johdosta ollut riittäviä perusteita arvioida

tapahtumia. Käsitykseni mukaan asiassa laiminlyötiin hallintokantelun keskeiset käsittelyvaatimukset ja kantelun kohteen oikeuksien turvaaminen.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdasta 3.3.1 ilmenevän moittivan käsitykseni rikosilmoituksen ja henkilötarkastusta koskevien kirjaamisten puutteellisuudesta vanhempi konstaapeli A:n tietoon. Saatan myös vastaisen varalle kohdasta 3.3.2 ilmenevän käsitykseni henkilöntarkastuksen toimittamistavasta A tietoon.

Kiinnitän lisäksi Lounais-Suomen poliisilaitoksen oikeusyksikön vakavaa huomiota edellä 3.3.3 ilmenevään hallintokantelun käsittelystä esittämäni moittivaan käsitykseen.

Lähetän jäljennökset tästä päätöksestäni Lounais-Suomen poliisilaitokselle ja vanhempi konstaapeli A:lle edellä mainituissa tarkoituksissa. Pyydän poliisilaitosta ilmoittamaan ratkaisuni 3.3.1 ja 3.3.2 kohdissa esittämistäni käsityksistä kaikille poliisilaitoksen huumausainevalvontaa suorittaville poliisimiehille.

Lisäksi lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi Poliisihallitukselle.